

บทที่ 3

การบริหารจัดการทุนชุมชน*

คำว่า “ทุน” (Capital) ได้ก่อกำเนิดแนวคิดอย่างเด่นชัดจากนักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงนามว่า Adam Smith (ค.ศ.1776) โดยแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ผู้นี้ได้รับการยกย่องเป็น “บิดาทางเศรษฐศาสตร์” ได้สร้างกระแสแห่งคำว่า “ทุน” เกิดการสร้างประกายแนวคิดนำไปสู่ทิศทางแห่งระบบทุนนิยมและสามารถยกระดับความรุนแรงแห่งการพัฒนาจนถึงปัจจุบัน โดยคำว่า “ทุน” ทางเศรษฐศาสตร์ (ทศพร แก้วขวัญไกร, 2556: 5) เป็นการอธิบายถึง สิ่งที่เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบในการอำนวยความสะดวก ในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการเพื่อใช้ในการประดิษฐ์ คิดค้นต่างๆ ให้เกิดความประหยัดเวลา ลดต้นทุน ลดแรงงานกำลังคน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของเครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้น โดยแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดของทุนที่มีลักษณะทุนแท้จริง (Real Capital) ที่สามารถบ่งบอกถึงกำลังการผลิตที่แท้จริง ที่มีได้รวมคำว่าทุนในแบบรูปของเงิน นอกจากนี้คำว่า “ทุน” สามารถแบ่งเป็น 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1.ทุนถาวร 2.ทุนดำเนินการ 3.ทุนสังคม หลักแห่งการนำทุนดังกล่าวนำมาเป็นปัจจัยกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ ตามหลักเศรษฐศาสตร์เพียงต้องการกำไรสูงสุดในการตอบสนองความต้องการเป็นพื้นฐานของมนุษย์

“ทุน” นับเป็นปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อมองในมุมบวก “ทุน” สามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจ และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คน การลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ การศึกษา และโครงสร้างพื้นฐาน จะช่วยสร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม นอกจากนี้ ทุนยังสามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการสนับสนุนโครงการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน เมื่อเราสามารถบริหารจัดการ ทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใส ทุนก็จะกลายเป็นพลังขับเคลื่อนที่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับสังคม ส่วนรวมในการสร้างแรงขับเคลื่อนการพัฒนา โดยเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาสังคมต่างๆ เช่น ความยากจน การว่างงานและความเหลื่อมล้ำ อีกทั้งสร้างโอกาสให้กับบุคคล องค์กร ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เกิดผลกระทบเชิงบวกในหลายมิติ ดังนั้นจึงมีแนวคิดเชิงบูรณาการคำว่า “ทุน” กับ “ชุมชน” เป็นการมองอีกมิติที่สร้างความสัมพันธ์กับฐานรากชุมชน ด้วยการบูรณาการจากทุนเดิมๆ กลายมาเป็นทุนแท้จริงร่วมกับทุนมิใช่แท้จริงมาสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชน ให้มีความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ ตามหลักพื้นฐานทางเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องการลดปัญหาความยากจน การว่างงานของประชากร สร้างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการแก้ปัญหาด้วยองค์ความรู้ของคนในชุมชนเอง เพื่อให้เห็นความสำคัญและแนวคิดที่ชัดเจนของทุนชุมชน รวมทั้งการบริหารจัดการทุนชุมชนให้เป็นระบบขึ้น การอธิบายจึงแบ่งเป็นประเด็น ดังนี้

- 1.แนวคิดและความสำคัญของทุนชุมชน
- 2.องค์ประกอบของทุนชุมชน
- 3.การบริหารจัดการระบบการสะสมทุนชุมชน
- 4.การวิเคราะห์ในการดำเนินงานการจัดการทุน
- 5.บทส่งท้าย

ปรับปรุงเพิ่มเติมของ *ทศพร แก้วขวัญไกร. (2562). เศรษฐกิจชุมชน: การสะสมทุนชุมชนด้วยวิถีแห่งทุนสังคมเพื่อความอยู่รอดในสถานการณ์ปัจจุบัน. วารสารหาดใหญ่วิชาการ. 17(1): 69-84.

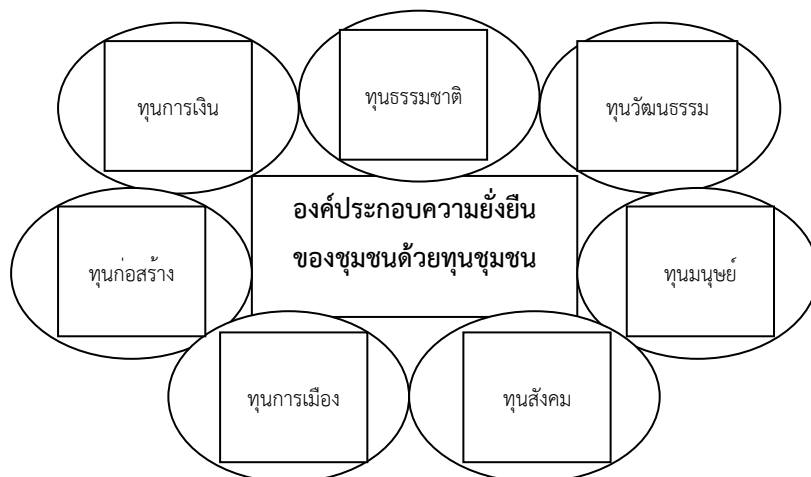
แนวคิดและความสำคัญของทุนชุมชน

การสร้างชุมชนที่ยั่งยืนให้มีความเจริญเติบโตที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ ปัจจัยพื้นฐานเริ่มจากฐานของชุมชนเป็นหลัก (Jones, T. 2013: 155-156) ที่จะสามารถสร้างรูปแบบการขับเคลื่อนให้ชุมชนได้พัฒนาทางเลือก อันเกิดจากครอบครัวแต่ละครอบครัวมีความเป็นเพื่อนบ้านกันอย่างไม่เป็นรูปแบบ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปสายสัมพันธ์ทั้งเป็นเครือญาติ เพื่อนบ้านที่ก่อตัวเป็นชุมชนในการอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมเดียวกัน ความคิดเหมือนกัน การประกอบอาชีพบนพื้นฐานดั้งเดิมจากบรรพบุรุษเกี่ยวข้องเป็นสายสัมพันธ์ที่มีการทักทอกันเป็นพลังของชุมชน ก่อให้เกิดมูลค่าในมิติหลายๆ ด้าน อาทิเช่น มูลค่าสังคม มูลค่าวัฒนธรรม มูลค่าภูมิปัญญา เป็นต้น ซึ่งมูลค่าเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นฐานแห่งชุมชนที่เรียกว่า “ทุนสังคมหรือทุนสังคม” ขึ้นมา สร้างเป็นอัตลักษณ์เฉพาะอย่างในแต่ละพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

“ทุนชุมชน” ถือว่าเป็นแก่นแท้แห่งการเพิ่มมูลค่าเพื่อความกินดีอยู่ดีของสังคม (Adler, P.S. and Kwon, S.-W., 2002: 18-20) โดยมีสังคมหรือชุมชนเป็นโครงสร้างซึ่งภายในโครงสร้าง จะมีผู้เกี่ยวข้องให้เกิดความเคลื่อนไหวความสัมพันธ์ในชุมชน สิ่งที่เป็นองค์ประกอบย่อยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความสัมพันธ์อาจผ่านมายัง 1.ด้านความสัมพันธ์ทางตลาด (market relations) ที่เป็นแหล่งการผลิตสินค้าและบริการในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ รวมทั้งเกิดมาคาดทิศทางเงินขึ้นมา 2.ด้านความสัมพันธ์ทางชนชั้น (hierarchical relations) การนับถืออาวุโส การเคารพบรรพบุรุษเชื่อฟังในจิตวิญญาณทางความคิด เป็นลำดับขั้นที่สืบทอดกันมา 3.ความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) ที่มีทั้งความสัมพันธ์ในเชิงการแลกเปลี่ยนทางการเงินของผู้มีอำนาจ และความสัมพันธ์ทางการแลกเปลี่ยนของสังคมทางความคิด การเรียนรู้ที่มีการพึ่งพากันเกื้อกูลกัน ดังนั้น “ทุนสังคมหรือทุนชุมชน” มีพลังที่ไม่สามารถคาดการณ์กำลังได้ ถ้ามีการเชื่อมระหว่างระดับฐานล่างสู่ฐานบนได้หรือจากระดับจุลภาครวมกลายเป็นระดับมหภาค ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาจากปัจจัยภายในชุมชนที่เข้มแข็งได้อย่างเหมาะสม

องค์ประกอบของทุนชุมชน

กรอบแนวคิดของทุนชุมชนที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องตระหนักถึง การนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพที่จะสามารถสร้างให้ชุมชนประสบผลสำเร็จ ในการพึ่งพาตนเองตามหลักพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 7 ประเภท (Jacobs, C. 2007: 1-16., The Reconsider Team, 2013: 4-9) นั่นคือ 1.ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) 2.ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) 3.ทุนมนุษย์ (Human Capital) 4.ทุนสังคม (Social Capital) 5.ทุนการเมือง (Political Capital) 6.ทุนก่อสร้าง (Built Capital) 7.ทุนการเงิน (Financial Capital) ดังรูปภาพที่ 3.1

รูปภาพที่ 3.1 องค์ประกอบความยั่งยืนของชุมชนด้วยทุนชุมชน

ที่มา: Jacobs, C. (2007: 1)

ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) เป็นทุนชั้นพื้นฐานที่อยู่ฐานล่างของทุนชุมชนทุกประเภท ที่เป็นทุนทางกายภาพที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ ซึ่งทุนธรรมชาติสามารถแบ่งลักษณะเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources) คือ ทุกสิ่งที่มีมนุษย์ใช้ให้เกิดประโยชน์ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ที่ส่งต่อการดำรงชีพและสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย อาทิเช่น ป่าไม้ น้ำ พลังงานฟอสซิล สัตว์ อากาศ แร่ธาตุ ลม ดิน เป็นต้น

ส่วนที่ 2 เป็นทุนเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem service) เป็นกระบวนการที่เกิดจากธรรมชาติให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการผลิตสิ่งที่เป็นอาหารกินได้ สร้างสุนทรียศาสตร์ทางธรรมชาติเกิดภูมิทัศน์จรรโลงใจให้มนุษย์ รวมทั้งทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุกรรมที่ทำให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติ ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคุณภาพชีวิตโดยทั่วไป ที่สามารถสร้างแหล่งการท่องเที่ยวต่างๆ ของเศรษฐกิจชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) เป็นทุนที่ปรากฏในชุมชนท้องถิ่น ภายใต้บริบทที่แตกต่างกันตามภูมิภาค ภูมิภาค ความเชื่อความศรัทธา โดยทุนวัฒนธรรมสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1. ทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible forms) คือ ทุนเกิดเป็นรูปธรรมที่มีการสืบทอดเป็นตำนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าและบริการ หรือกิจกรรมต่างๆ ที่มีการละเล่นการแสดงที่แสดงนัยถึงความเจริญทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน อาทิเช่น การทอผ้าไหม การรดน้ำสงกรานต์ การปั่นฝ้าย การเล่นว่าว การแห่นางแมวขอฝน การวาดภาพโนโบสถ์ เป็นต้น ซึ่งทุนวัฒนธรรมในลักษณะนี้สามารถแสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึกผ่านผลงานการดำเนินกิจกรรมที่สามารถใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์ได้รับรู้ ได้เห็นเป็นที่ประจักษ์

2. ทุนวัฒนธรรมที่มีสามารถจับต้องได้ (Intangible forms) เป็นลักษณะทุนวัฒนธรรมในเชิงจิตวิญญาณที่ได้รับสืบทอดในทางความคิด จิตใจ มุมมองต่างๆ อันเกิดจากการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง

ก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดำรงมา อาทิเช่น การเชื่อฟังผู้มีอาวุโส การมีวินัย การกลัวบาปบุญคุณโทษ การเชื่อเรื่องชาตินี้ชาติหน้า การเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก การไม่เบียดเบียนคนอื่นทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นต้น โดยการสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นการบ่มเพาะตั้งแต่เล็กมาเรื่อยๆ ก่อให้เกิดความคิดที่ฝังอยู่ในจิตใจแห่งจิตวิญญาณ

ทุนวัฒนธรรมถือว่าเป็นทุนแห่งพื้นฐานที่สำคัญของทุนสังคม ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องได้ และมีสามารถจับต้องได้ ทำให้เกิดเป็นตัวกำหนดมูลค่าวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะ การสะสมของทุนวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมา ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายแห่งความเชื่อ ศรัทธาส่งผลต่อพฤติกรรมคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดบรรทัดฐานการกำหนดกฎกติกาภายในสังคม ซึ่งเป็นจุดแข็งของทุนวัฒนธรรมทำให้เกิดการกำหนดกรอบหลักปฏิบัติพื้นฐานตามความต้องการของสังคมนั้นๆ

ทุนมนุษย์ (Human Capital) ทุนมนุษย์ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยแนวคิดและทฤษฎีทุนมนุษย์มาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ เป็นตัวแปรหนึ่งประเภทที่ต้องนำมาเข้าสู่โครงสร้างการพัฒนาประเทศ อาทิการส่งเสริมแรงงานในภาคการตลาดแรงงานทั้งประเทศ การส่งเสริมการศึกษาตั้งแต่ขั้นปฐมภูมิถึงทุติยภูมิและการศึกษานอกห้องเรียน ที่ต้องการยกระดับฐานความคิดทักษะเพื่อให้เกิดการต่อยอดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยการนำแนวคิดและทฤษฎีมาปรับใช้ต่อการพัฒนาประเทศนั้น ส่วนใหญ่ใช้แนวคิดของเบคเกอร์และมินเซอร์ ในหนังสือที่มีชื่อว่า “Human Capital” ที่มีชื่อเสียง หนังสือเล่มดังกล่าวตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 1968 ซึ่งในหนังสือได้อธิบายประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับ “ทุนมนุษย์” ไว้ว่ามี 2 ลักษณะ คือ 1.ลักษณะเฉพาะ (specific) 2.ลักษณะทั่วไป (general) อย่างไรก็ตามทั้ง 2 ลักษณะมีความสัมพันธ์ต่อการเชื่อมต่อกัน ของการพัฒนาทุนมนุษย์ให้ถึงที่สุดของปัจเจกบุคคล นอกจากนั้นการพัฒนาทุนมนุษย์สามารถยกระดับ ทั้งผ่านการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญแต่ก็สามารถเกิดการพัฒนาได้ อันเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งระบบของแนวคิด ทำให้เกิดยกฐานทุนมนุษย์จากปัจเจกบุคคลเป็น “ฐานทุนทางสังคม” (social capital) ที่สูงขึ้นได้ (ทศพร แก้วขวัญไกรและจตุพร จันทารัมย์, 2559: 98-106) ดังนั้นเมื่อพิจารณาแนวคิดของคำว่า “ทุนมนุษย์” สามารถสรุปแนวคิดได้ว่า “ทุนมนุษย์เป็นการยกระดับฐานความคิดทักษะต่างๆ ต่อการเพิ่มศักยภาพของปัจเจกบุคคลให้เกิดการสร้างมูลค่าแห่งการผลิต โดยเมื่อปัจเจกบุคคลได้ยกระดับทุนมนุษย์ซึ่งจะทำให้เกิดภาพรวมของสังคมกลายเป็นทุนทางสังคม ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ในการเพิ่มศักยภาพให้เกิดประสิทธิภาพของทุนมนุษย์สามารถเพิ่มการลงทุนทั้งการเสริมสร้างการศึกษาและการฝึกอบรมในลักษณะต่างๆ”

ทุนมนุษย์สามารถกำหนดรูปแบบตามแนวคิดของเบคเกอร์ บอริสกรอยส์เบอร์เกอร์และแอนดรู เอ็นแมค ลีนและนิตินอร์เนีย แบ่งเป็น 5 รูปแบบ คือ

1. ทุนมนุษย์เพื่อการจัดการทั่วไป (general management human capital) เป็นการสร้างความสามารถทุนมนุษย์ในด้านการยกฐานความรู้ ทักษะประเภทเกี่ยวกับการบริหารสู่การปฏิบัติ อาทิเช่น ภาวะผู้นำด้านการเงิน ด้านตัดสินใจ ด้านเทคนิค เป็นต้น

2. **ทุนมนุษย์เพื่อสร้างกลยุทธ์ (Strategic human capital)** เป็นการเพิ่มศักยภาพในด้านความรู้ความสามารถด้านสร้าง วางแผน ออกแบบกลยุทธ์เฉพาะด้าน เช่น กลยุทธ์การลดต้นทุน กลยุทธ์การตลาด กลยุทธ์แก้ปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้น

3. **ทุนมนุษย์เพื่ออุตสาหกรรม (Industrial human capital)** เป็นการสร้างศักยภาพทุนมนุษย์ในด้านอุตสาหกรรมที่ให้เกิดการพัฒนากระบวนการ ขั้นตอน วิธีการต่างๆ ด้านอุตสาหกรรมต่อการปฏิบัติงานในรูปแบบต่างๆ

4. **ทุนมนุษย์สัมพันธ์ภาพ (Relationship human capital)** เป็นการเพิ่มการสร้างสรรคของทุนมนุษย์เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ทีมงานต่อการบริหารงาน ให้เกิดประสิทธิภาพการทำงานเป็นกลุ่มเพื่อกำหนดเป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน

5. **ทุนมนุษย์เพื่อความสามารถเฉพาะด้าน (Company specific)** เป็นการสร้างฐานเพื่อเพิ่มองค์ความรู้ต่อการพัฒนาสายงานเฉพาะ อาทิเช่น โครงสร้าง วัฒนธรรมองค์กร อัตลักษณ์องค์กร เป็นต้น

ทุนสังคม (Social Capital) เป็นทุนอีกลักษณะหนึ่งที่เกิดในลักษณะเป็นความสัมพันธ์ขนาดใหญ่ ในลักษณะอันเกิดจากความเชื่อมโยงเป็นสายสัมพันธ์หรือเครือข่าย โดยมีฐานแห่งผู้มีปณิธานหรือผู้มีอิทธิพลแห่งการเป็นผู้นำชุมชนหรือสังคม ที่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ในด้านกิจกรรมต่างๆ ก่อให้เกิดทิศทางที่ดีในการพัฒนาในด้านต่างๆ ด้วยการเรียนรู้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลายเป็นความไว้วางใจ ซึ่งสามารถนำมาสร้างเป็นพลังแห่งการพัฒนาชุมชน อาทิเช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การรวมกลุ่มธนาคารคนจน การตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เมื่อพิจารณาถึงทุนสังคมสามารถพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 แบบทุนทางสังคมภายในหรือทุนทางสังคมที่จับต้องมิได้เกี่ยวกับเรื่องความคิด ความเชื่อ จิตใจ การรวมกลุ่มเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน การเอื้ออาทร เป็นต้น ขณะที่ลักษณะที่ 2 แบบทุนทางสังคมภายนอกหรือทุนทางสังคมที่สามารถพิจารณาแล้ว สามารถเห็นได้ง่าย อาทิเช่น การสัมพันธ์สายโลหิต การตั้งกลุ่มเป็นองค์กรหรือเครือข่ายต่างๆ มีการกำหนดกฎเกณฑ์ให้เห็นชัดเพื่อสร้างบรรทัดฐานของสังคมในรูปของกฎ กติกา ระเบียบ เป็นต้น

ทุนการเมือง (Political Capital) เป็นพลังทุนที่มีอำนาจในเรื่องสิทธิของมนุษย์ทุกคน ที่สามารถแสดงออกตามกฎหมายภายในประเทศหรือตามกติกาชุมชนหรือท้องถิ่น ที่สามารถแสดงอำนาจตามหลักประชาธิปไตยในการออกเสียง ในการคัดเลือกผู้นำชุมชนที่เห็นว่าเหมาะสมตามทัศนคติของตน อีกทั้งสามารถเสนอแนะในมุมมองทางการเมืองอย่างมีเสรี เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นหลัก

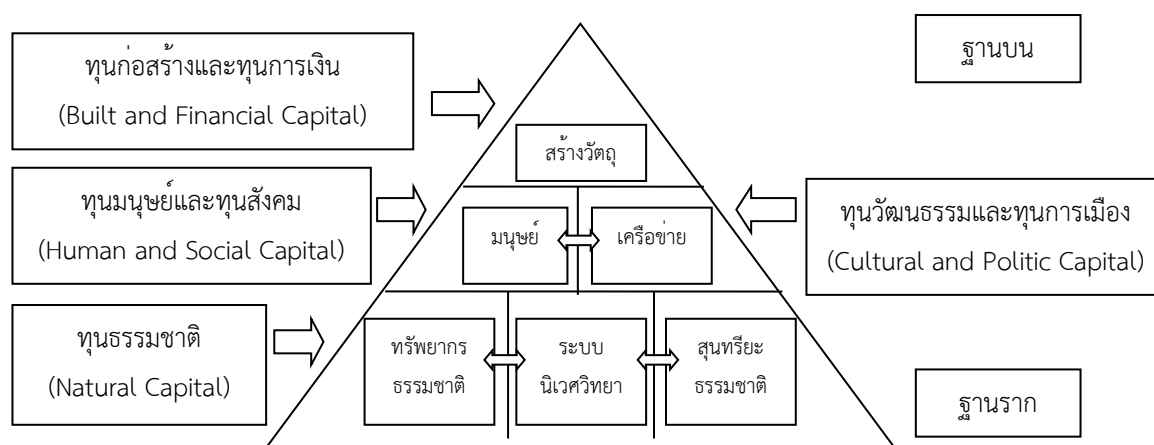
ทุนก่อสร้าง (Built Capital) เป็นทุนเชิงประจักษ์ที่สามารถเห็นได้ชัดเจน ก่อกำเนิดด้วยแนวคิดของมนุษย์ในการสร้างให้เกิดความสะดวกสบาย ในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ซึ่งปัจจัยนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ ณ โลกปัจจุบัน อาทิเช่น ถนน การประชุมชน การผลิตสื่อหรือสิ่งทอต่างๆ ทีวี โทรศัพท์ โทรทัศน์ รถยนต์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ทุนการเงิน (Financial Capital) เป็นทุนทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้ เช่น เงินสด เงินฝากธนาคาร หรือหลักทรัพย์ต่างๆ โดยทุนทางการเงินเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่ง ในการขับเคลื่อนกิจกรรม

ทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ ธุรกิจขนาดเล็กหรือวิสาหกิจชุมชนก็ตาม ทุนการเงินเปรียบเสมือนเลือดหล่อเลี้ยงที่จะช่วยให้สามารถดำเนินงานต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสำคัญในหลายด้าน อาทิเช่น

1. การลงทุนในทรัพยากรการผลิตต้องมีการซื้อวัตถุดิบ เครื่องมือ เครื่องจักร
2. การจ้างแรงงาน ต้องจ่ายค่าจ้างสมาชิกเข้ามีส่วนร่วม สร้างการกระจายรายได้ก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง
3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ต้องสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ และมีการปรับปรุงคุณภาพสินค้าและบริการ
4. การตลาดและการขาย ต้องมีการสร้างแบรนด์ ช่องทางการตลาด การประชาสัมพันธ์และโฆษณา
5. การบริหารจัดการ ต้องมีการจ้างผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ อบรม เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น วิสาหกิจชุมชนผ้าไหม ต้องมีการซื้อผ้าไหม ด้าย สี อุปกรณ์ทอผ้า, วิสาหกิจชุมชนปลูกผักปลอดสารพิษ ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์ อุปกรณ์การเกษตร หรือวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ สร้างสถานที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกและกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น โดยทุนการเงินสามารถตอบสนองความต้องการกับชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถพัฒนาให้มีเป้าหมายที่ดีขึ้น ด้วยการเป็นฐานเครื่องมือในการใช้ทำการลงทุนในด้านต่างๆ หรือเพื่อการเพิ่มพูนธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน อีกทั้งสามารถเก็บสะสมทุนการเงินเพื่อเป็นทรัพย์สินให้กับลูกหลานในอนาคต

ดังนั้น การนำทุนธรรมชาติ, ทุนวัฒนธรรม, ทุนมนุษย์, ทุนสังคม, ทุนการเมือง, ทุนก่อสร้างและทุนการเงิน มาบูรณาการให้เกิดความสัมพันธ์กันก่อตัวให้เกิดการสร้างวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้น มีความเชื่อมโยงกันดังรูปภาพที่ 3.2

รูปภาพที่ 3.2 การบูรณาการความสัมพันธ์ของทุนทั้ง 7 ประเภท
ที่มา: Sustainable Measures. (2018: ออนไลน์)

การบริหารจัดการระบบการสะสมทุนชุมชน

การบริหารจัดการในระบบการสะสมทุนชุมชน ถือว่ามีความสำคัญในการวางแผนการใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงทั้งหมด 7 ประเภทที่ได้กล่าวไปแล้วเบื้องต้น การจะทำให้เกิดมรรคผลแห่งความสำเร็จในการสร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นนั้นต้องมีปัจจัยสนับสนุนหลายประการ ดังที่ สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล

และเฉลิมชัย ปัญญาติ. (2554: 42-43) อธิบายถึงการบริหารจัดการเพื่อวางแผนการใช้ทุนชุมชนอย่างรู้คุณค่า นั้น ประกอบด้วย 2 ปัจจัยใหญ่ กล่าวคือ

1. ปัจจัยทางตรง เป็นปัจจัยในการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนต่อระบบการบริหารจัดการสะสมทุนชุมชน เมื่อมีการรวมกลุ่มหรือเพิ่มพลังให้กับความคิดไว้ใจจะทำให้การดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพิ่มขึ้น ในการมองเป้าหมายต่อการพัฒนาชุมชนที่ควรจะเป็นไปได้

2. ปัจจัยทางอ้อม เป็นปัจจัยในการสร้างเครือข่ายชุมชนที่มีแนวทางคล้ายกัน เพื่อเป็นฐานแห่งการเรียนรู้และพัฒนาต่อการแลกเปลี่ยนวิถีทางต่างๆ จากการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนประเภทต่างๆ ซึ่งหัวใจแห่งปัจจัยทางอ้อมเกิดจากนำองค์ความรู้ทางการศึกษา นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ การสร้างเยาวชนท้องถิ่นด้วยการฝึกอบรม พัฒนาแปลงเกษตรหรือวิสาหกิจชุมชนให้เป็นฐานสาธิต นอกจากนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องราวของหมู่บ้าน ชุมชน จากตำนานและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่นให้นำมาเขียนหนังสือไว้เพื่อใช้ในการสืบค้นข้อมูลกับคนรุ่นหลัง และส่งเสริมให้คนในชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงการรักษากินฐานบ้านเกิดในการพัฒนาให้ยั่งยืน โดยมีได้มองถึงความมั่งคั่งทางการเงินเป็นตัวตั้งด้วยการสร้างความมั่งคั่งทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ความมั่งคั่งแห่งทรัพยากรธรรมชาติให้มีความยั่งยืนให้กับลูกหลานในอนาคต

นอกจากนั้นการจะบริหารจัดการเพื่อการสะสมทุนจะต้องมีปัจจัยหลายๆ ปัจจัยนำมาสร้างเพื่อการบูรณาการให้เกิดการเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญ ดังที่การนำคำว่า “การบริหาร” กับ “การจัดการ” มาเป็นแนวทางในการสะสมทุนให้ยั่งยืน (อรุณ จิตตะเสนและคณะ, 2551: 7-8) จะต้องพิจารณาถึงกระบวนการหรือแผนงาน ที่จะทำให้ระบบเกิดประสิทธิภาพด้วยการนำวิธีการจัดการที่เป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะคนซึ่งเกิดนำมาสร้างให้เป็นกลไกให้ขับเคลื่อนระบบเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ขณะที่การบริหารจัดการเพื่อการสะสมทุนจะต้องพิจารณา ตัวชีวิตให้เกิดเป็นรูปธรรมมากที่สุดสามารถตอบโจทย์ในการจัดการทุนชัดเจนขึ้น สามารถนำปัจจัยในระดับจุลภาคสู่ระดับมหภาคในการกำหนดความสำเร็จ ในที่นี้จะประกอบด้วย 4 มิติที่เน้นด้านทุนการเงินเป็นหลัก ดังนี้ (สำนักสนับสนุนขบวนการชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2558: 9-10)

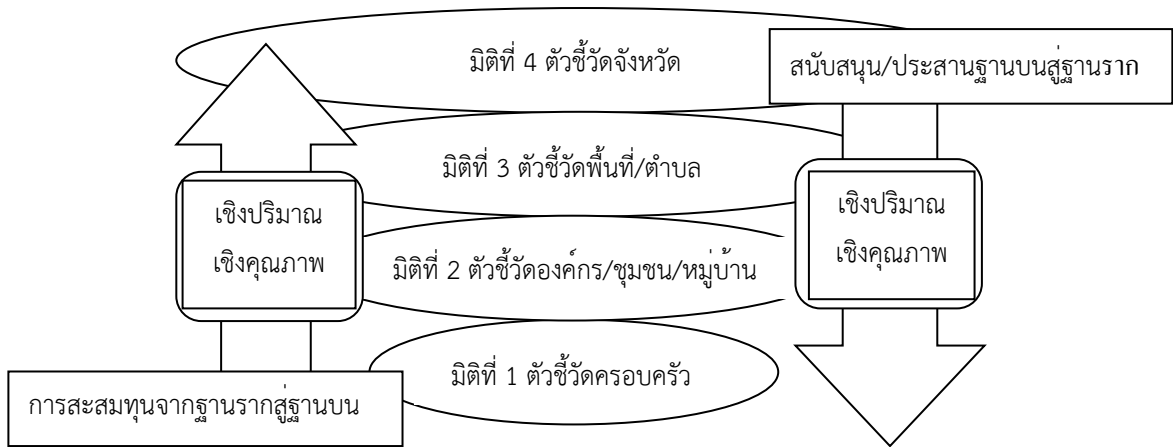
มิติที่ 1 ตัวชีวิตระดับครอบครัว เป็นการวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบพื้นฐานของครอบครัว ในแต่ละชุมชนมีฐานแห่งทุนเป็นอย่างไรบ้าง ในด้านระดับรายได้หลักและรายได้เสริมต่อความสม่ำเสมอในแต่ละปี ย้อนหลัง 3-5 ปีขึ้นไป ภาวะหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบของอัตราการเพิ่มหนี้หรือลดหนี้ ด้วยวิธีการจัดทำบัญชีครัวเรือนของการใช้จ่าย เพื่อให้เห็นประเด็นของหนี้ที่ก่อให้เกิดปัญหามากที่สุด เรียงลำดับความสำคัญในการแก้ปัญหาในแต่ละประเด็นให้ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นสิ่งสำคัญแห่งการยั่งยืนต้องมีภูมิคุ้มกันของเงินออมที่เกิดจากรายได้ที่มีการแบ่งส่วนต่างๆ เก็บเงินออมไว้ยามฉุกเฉินมากน้อยเพียงใด ดังนั้นประเด็นที่จะสู่การหาปัจจัยในการวิเคราะห์ตัวชีวิตระดับครอบครัวได้ ต้องมีการส่งเสริมการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างมีระบบและสม่ำเสมอในแต่ละครัวเรือน

มิติที่ 2 ตัวชีวิตระดับกลุ่มองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน เป็นการยกระดับจากภาคครอบครัวสู่ระดับกลุ่มองค์กรหรือชุมชน หมู่บ้านที่ใหญ่ขึ้นด้วยการดูการขับเคลื่อนภายใต้ตัวชีวิตที่จะพิจารณาถึงความเข้มแข็ง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ของหลายๆ ครอบครัวเป็นองค์กรหรือชุมชน หมู่บ้าน อาทิเช่น วิเคราะห์ถึงตัวชีวิต

เกี่ยวกับการจัดการกลุ่มหรือกองทุนในชุมชน หมู่บ้านแล้วมีสมาชิกในชุมชนเหล่านั้นมีการสมัครเพิ่มมากด้วยการเปรียบเทียบในแต่ละปี นับสำคัญบ่งบอกถึงความร่วมมือ ความเชื่อมั่นแห่งการพัฒนาของคนในชุมชน ท้องถิ่นมีทิศทางในด้านบวก นอกจากนั้นการจัดการตั้งองค์กรหรือกองทุนเพียง 1 อย่างไม่สามารถบ่งบอกถึงการพัฒนาได้ จึงต้องมีการพัฒนาองค์กรให้มีกองทุนหลายๆ ด้านในการแก้ปัญหา เช่น กองทุนออมทรัพย์ กองทุนขยะ กองทุนแก้ปัญหาสุขภาพ กองทุนการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น เพื่อให้ตรงกับความต้องการของคนในชุมชน หมู่บ้านและดูพฤติกรรมความต้องการของการสมัครสมาชิกว่าเป็นอย่างไร ถ้าเพิ่มขึ้นบ่งบอกถึงปัญหาที่จะต้องมาร่วมในการพัฒนาเชิงลึกมากขึ้น อย่างไรก็ตามในการจัดการระบบสะสมทุนของกลุ่มองค์กรหรือชุมชน หมู่บ้านต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการในการตรวจสอบทุกระดับ ตามหลักประชาธิปไตยและตัวชี้วัดที่สำคัญที่สามารถยกระดับแห่งกองทุนต่างๆ ได้ ต้องผลักดันให้เกิดเป็นสหกรณ์ของคนในชุมชน ก้าวต่อไปเป็นวิสาหกิจชุมชนและสามารถทำได้ให้กลายเป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อไป โดยระบบดังกล่าวจะสู่ความยั่งยืนต่อชุมชน

มิติที่ 3 ระดับพื้นที่/ตำบล เป็นการกำหนดทิศทางด้วยการสร้างแผนงานให้เป็นระบบ ด้วยการกำหนดให้หน่วยงานของภาครัฐบาลและภาคเอกชน มามีส่วนร่วมในการดำเนินการขับเคลื่อนทุกภาคส่วน โดยจะต้องมีผู้รับผิดชอบโดยตรงในการประสานงานในมิติต่างๆ ซึ่งแผนงานจะต้องครอบคลุมถึงระบบการจัดการทุนทั้ง 7 ทุน อันประกอบด้วย 1.ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) 2.ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) 3.ทุนมนุษย์ (Human Capital) 4.ทุนสังคม (Social Capital) 5.ทุนการเมือง (Political Capital) 6.ทุนก่อสร้าง (Built Capital) 7.ทุนการเงิน (Financial Capital) ที่สามารถนำมาเป็นชุดความรู้ให้เกิดเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนและทุนในพื้นที่ ทำให้เกิดมูลค่าในแต่ละด้านอย่างเป็นรูปธรรม โดยการดำเนินการจะต้องมีตัวชี้วัดในด้านทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ นอกจากนั้นต้องมีเวทีในการแลกเปลี่ยนในระดับพื้นที่/ตำบลต่อการพัฒนาที่เกิดประสิทธิภาพหรือพัฒนาแล้วเกิดประสพผลสำเร็จให้นำมาแลกเปลี่ยนประสพการณ์ รวมทั้งวัตถุดิบต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ให้มีการเคลื่อนย้ายต่อการจัดสรรทรัพยากร ในการนำไปใช้ในการผลิตสินค้าและบริการให้ครบวงจรและเกิดราคาเป็นธรรมมากที่สุด

มิติที่ 4 ตัวชี้วัดระดับจังหวัด เป็นระดับใหญ่ในมิติทั้งหมดที่จะสร้างแผนพัฒนาให้ครอบคลุมทั้งระดับพื้นที่/ตำบล ระดับกลุ่มองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้านและระดับครอบครัว โดยปัจจัยหลักต้องให้อิสระต่อการดำเนินการของชุมชน หมู่บ้านและครอบครัวเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จะเกิดการเรียนรู้และความสนใจจากภายในตัวตนแล้วค่อยนำตัวชี้วัดระดับจังหวัด มาช่วยในการสนับสนุน ประสานให้เกิดความเชื่อมโยงทุกมิติ รวมทั้งหาแหล่งข้อมูลหรือแหล่งการตลาดให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือการหาแหล่งทุนที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ โดยในลักษณะแบบนี้จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนจากระดับรากหญ้า สู่ความต้องการในการพัฒนาตนเองที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของตนเอง และสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพึ่งตนเอง สร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบ

รูปภาพที่ 3.3 มิติแห่งระบบตัวชี้วัดการสะสมทุน

ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์

จากรูปภาพที่ 3.3 เป็นการจัดระบบการบริหารที่มีตัวชี้วัดในการสะสมทุนจากฐานราก คือ ครอบครัว แล้วขยายการพัฒนาสู่ฐานที่กว้างขึ้นเป็นองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน พร้อมทั้งยกระดับเป็นพื้นที่/ตำบลและจังหวัด ตามลำดับ ดังนั้นการจะสร้างความเข้มแข็งแห่งการสะสมทุนที่ทราบถึงทุนของตนเองที่มีอยู่สำคัญที่สุด ในขณะที่ฐานบนสุดก็มีหน้าที่ในการสนับสนุน/ประสานในด้านต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์ให้กับฐานรากให้เข้าถึงให้มากที่สุด อาทิเช่น ทุนการเงิน ทุนความรู้ ทุนสังคมแห่งการแลกเปลี่ยน เป็นต้น นำมาบูรณาการให้เกิดภูมิคุ้มกันให้เหมาะสมกับฐานแห่งการสะสมทุนในบริบทต่างๆ ของพื้นที่นั้นๆ อย่างเป็นรูปธรรม

ในการบริหารจัดการระบบสะสมทุนนั้น มีจุดสำคัญหลายจุดที่จะสามารถน้อมนำมาให้เกิดทิศทางการสะสมทุนพร้อมมีตัวชี้วัดทั้งปริมาณและทั้งคุณภาพของการประเมินผลที่ได้ แต่อย่างไรจุดที่สำคัญที่สุดในการบริหารจัดการระบบสะสมทุนให้เกิดสัมฤทธิ์ผล ต้องวิเคราะห์ระบบสะสมทุนชุมชน คือ ด้าน “ทุนสังคม” (Social capital) เป็นหัวใจหลัก ดังที่กล่าวเบื้องต้นของคำว่า “ทุนสังคม” เป็นการสร้างความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เกิดประสิทธิภาพต่อกลุ่มทุนต่างๆ ทั้ง 7 ทุนให้เกิดความเข้มแข็ง โดยทุนสังคมนั้นไม่ใช่เรื่องใหม่ (Kristine B., 2011: 66-68) เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของมนุษย์ที่รวมตัวกันแล้วเกิดการสร้างทุนสังคมภายใต้ความเชื่อมโยงบรรทัดฐาน ความคิดความเชื่อผ่านสถานการณ์แห่งปัญหาหรือการนำซึ่งในการแก้ปัญหา ในประเด็นต่างๆ นำมาด้วยการรวมทุนทั้ง 7 ทุน โดยมีผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้านจุดประกายความคิดสร้างเป็นรูปแบบทำให้เกิดความเชื่อมั่นกลายเป็นการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในการนำซึ่งพัฒนาทุนในลักษณะต่างๆ

องค์ประกอบของการก่อตัว “ทุนสังคม” นั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องมีสถานการณ์หนึ่งสถานการณ์ใดที่ก่อให้เกิดผลกระทบ ทำให้เกิดจากทุนมนุษย์เพียงคนเดียวที่ดำเนินการในการแตกต่างจากความคิดของแนวคิดกระแสหลัก แล้วมีการดำเนินการเรื่อยๆ จากการปฏิบัติเมื่อถึงระยะหนึ่งของการปฏิบัติจนถึงจุดสูงสุด ทำให้เกิดการระเบิดทางความคิดสู่ทุนมนุษย์ที่เป็นปัจเจกชนที่มีแนวคิดเหมือนกัน และเกิดปัญหาเหมือนกันเริ่มมารวมตัวกัน แลกเปลี่ยนกัน ก่อให้เกิดการขยายฐานความคิดดังกล่าวถึงกลุ่มทุนมนุษย์ต่างๆ เข้ามารวมกัน สร้าง

เป็นกลุ่มพื้นฐานอันประกอบด้วย 1. การรวมกลุ่มจากการเชื่อมโยงระดับเดียวกันและต่างระดับ 2. มีแนวคิดที่ทรงคุณค่าแห่งความเชื่อมั่นของการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีแห่งทุนสังคม ภายใต้บรรทัดฐานสังคมและการคาดการณ์ 3. สร้างทิศทางการแก้ปัญหาและดำเนินการไปด้วยกัน (Kristine B., 2011: 71) จากผลงานวิจัยของ Ian Falk และ Sue Kilpatrick (2000: 87-110) ทำให้เห็นว่า “ทุนสังคม” เป็นการสร้างระบบการบริหารจัดการในการสะสมทุน ภายใต้ความต้องการของชุมชน/ท้องถิ่น โดยประเด็นที่สำคัญของการรวมกลุ่มเป็นทุนสังคมทำให้เกิดการพัฒนาทักษะ การรับรู้ในด้านต่างๆ ตลอดจนการเรียนรู้ให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มทุนที่แต่ละปัจเจกชนมีทุนมนุษย์ที่มีมาแตกต่างกัน รองลงมาเป็นการแลกเปลี่ยนมูลค่าประสบการณ์ของปัญหาที่เจอมาให้มีทิศทางการหาทางออกปัญหา และสุดท้ายเกิดกิจกรรมชุมชนสร้างความเข้มแข็งเป็นกองทุนสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน ตามลำดับ ดังนั้นเมื่อพิจารณาจะพบว่า “หัวใจ” สำคัญของการบริหารจัดการระบบสะสมทุนจะเกิดขึ้นได้อย่างมีนัยสำคัญต่อจากทุนสังคม (Social Capital) เป็นฐานรากที่มั่นคงที่จะทำให้ภายในชุมชนในท้องถิ่นเริ่มพัฒนา เมื่อก่อตัวได้ในระยะหนึ่งก็จะเกิดการเชื่อมโยงกันจากภายในชุมชนท้องถิ่นไปสู่กลุ่มชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิดหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ และเมื่อมีความเข้มแข็งมากพอ ก็จะยกระดับเป็นกลุ่มสังคมเมืองแห่งทุนและสถาบันขึ้นมาทำให้เกิดผลลัพธ์ทางหลักการเด่นชัดขึ้น (Woolcock M., 1998: 186-187)

การวิเคราะห์ในการดำเนินงานการจัดการทุน

การบริหารจัดการทุนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต้องมีกระบวนการวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผลของการนำไปพัฒนา ดังที่กล่าวไปแล้วว่าทุนประกอบด้วย 7 ทุน คือ 1. ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) 2. ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) 3. ทุนมนุษย์ (Human Capital) 4. ทุนสังคม (Social Capital) 5. ทุนการเมือง (Political Capital) 6. ทุนก่อสร้าง (Built Capital) 7. ทุนการเงิน (Financial Capital) ในที่นี้จะทำสร้างเป็นกระบวนการเพื่อนำไปวิเคราะห์สู่การปฏิบัติ ดังนี้

การยกระดับการจัดการทุนสู่วิสาหกิจชุมชนทุกประเภทจะใช้กระบวนการดำเนินงานมี 4 ขั้นตอน

1. ปัจจัยนำเข้าทุน (Input capital) เป็นการวิเคราะห์พื้นฐานทุนของตนเอง ว่าในขณะนี้มีทุนอยู่ในระดับใด ซึ่งมีอยู่แล้วแต่นำมาแบ่งเป็นประเด็นๆ ให้ชัดเจนขึ้น โดยในที่นี้ขอวิเคราะห์หาอาชีพการทำนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ทุนมนุษย์ อันประกอบด้วย อาชีพ การศึกษา องค์ความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในช่วงระยะเวลา 3-5 ปีขึ้นไปแล้วมีความชำนาญในระดับหนึ่งว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งต้องเลือกอาชีพที่เห็นว่ามีพื้นฐานที่ทำเป็นประจำ และมีความชำนาญที่สุดจากหลายๆ อาชีพที่เคยปฏิบัติมา ยกตัวอย่างเช่น มีการประกอบอาชีพทำนาแต่บรรพบุรุษ

ทุนธรรมชาติที่มีอยู่ ณ ปัจจุบันคงเหลือมีอะไรบ้าง เช่น ที่นา แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ต้นไม้ ปุ๋ยคอก กำลังแรงงานของครอบครัว เป็นต้น คำนวณเป็นตัวเลข ประมาณการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่

ทุนก่อสร้าง อาทิเช่น โรงเรือน ควาย วัว เครื่องจักรเครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ

ทุนวัฒนธรรมเป็นทุนที่ดำเนินการจนถือว่าเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา อาทิเช่น การประกอบอาชีพทำนา การขอฝน การลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นต้น

ทุนสังคมที่เป็นทุนเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันใหม่ในชุมชนในเรื่องอาชีพทำนา มีแหล่งอบรมพัฒนาทางสังคมที่ใดบ้าง

ทุนการเมืองเป็นทุนที่มีผู้มีอำนาจในการส่งเสริมสนับสนุน ทั้งเป็นผู้มีบารมีในการแต่งตั้งหรือโดยธรรมชาติหรือไม่ ที่เกิดจากการขับเคลื่อนของผู้นำชุมชนที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาอาชีพให้ก้าวหน้าขึ้น

ทุนการเงินเป็นทุนที่ใช้ในยามฉุกเฉินเพื่อต้องการซื้อสินค้าและบริการ แต่ต้องกู้ยืมให้น้อยที่สุดแต่พึ่งพาทุนทางการเงินตนให้มากที่สุด

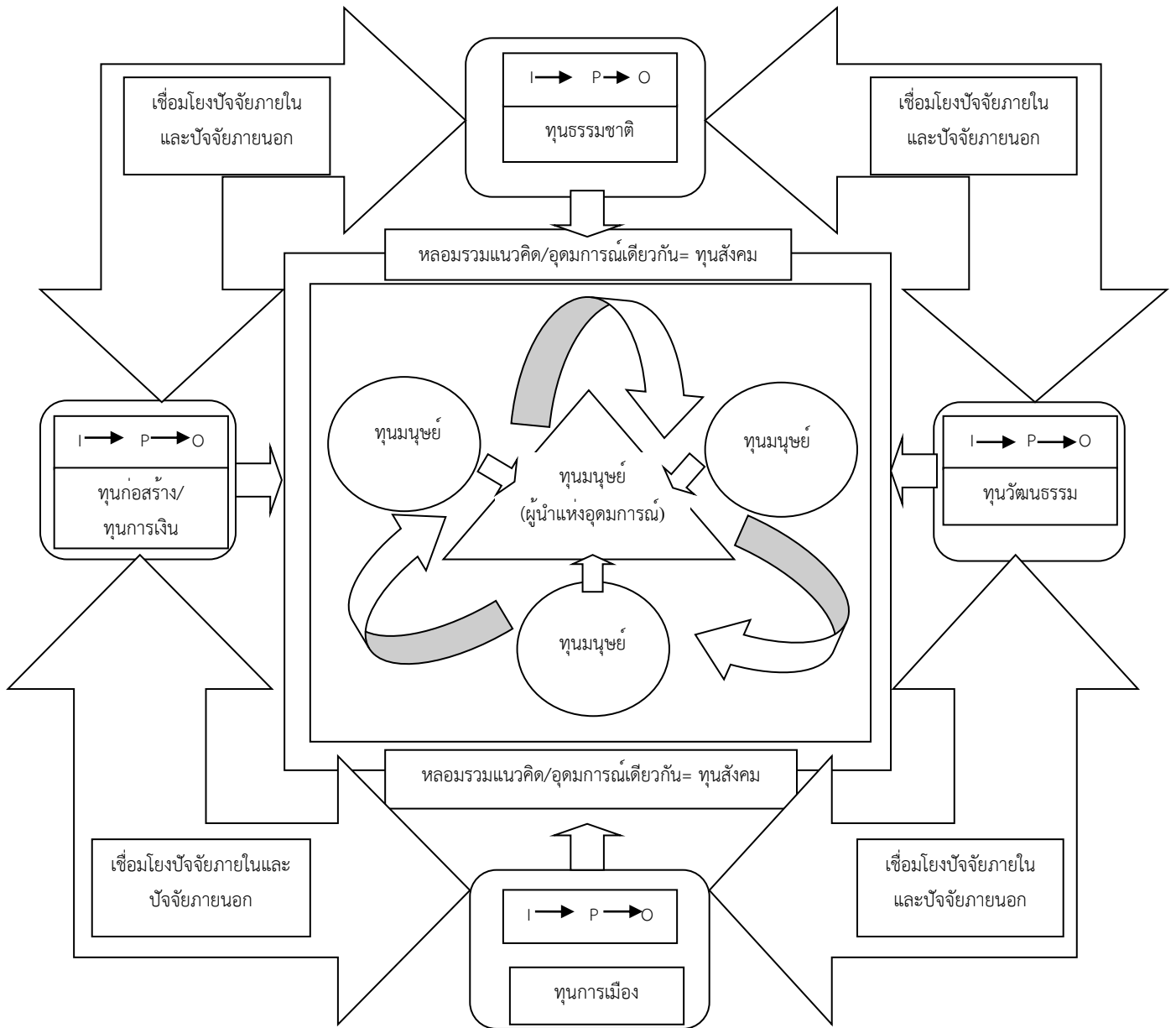
2. กระบวนการของทุน (Process capital) การนำผลของการแบ่งปัจจัยนำเข้าที่มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มาสร้างความสัมพันธ์ที่เรียงลำดับความเหมาะสม โดยเริ่มจากฐานแห่งทุนมนุษย์ที่เรามีอยู่ที่มีความชำนาญ ในที่นี้ยกตัวอย่างเรื่องการประกอบอาชีพทำนาจากการจดบันทึก เพื่อการวิเคราะห์ก่อนการเปลี่ยนแปลงในรอบ 1 ปี ว่ามีการลงทุนในการทำนาอะไรบ้าง มีกระบวนการปลูกด้วยการใช้ปัจจัยที่เคยทำมาเป็นอย่างไรรทุกขั้นตอน จนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยวสู่การนำไปขายเพื่อนำผลมาวิเคราะห์ถึงการลงทุนที่มีรายรับและรายจ่ายเป็นอย่างไร

เมื่อทราบถึงกระบวนการหรือขั้นตอนที่มีการจดบันทึก ต้องพิจารณาต่อว่าทำอย่างไรจะสามารถใช้ทุนธรรมชาติ ทุนก่อสร้างและทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างการลดต้นทุนได้บ้าง เช่น เริ่มจากการลดปุ๋ยเคมีเป็นปุ๋ยธรรมชาติ การปลูกพืชหวานเป็นการปลูกพืชหยอด เป็นต้น ทุนก่อสร้างที่มีอยู่ทำอย่างไรจะประยุกต์ให้เกิดการนำมาใช้ลดเวลา แรงงานที่มีจำกัดให้ทันเวลา รวมทั้งนำทุนวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติมาสร้างเป็นจุดแข็งของการช่วยเหลือกันทางการเกษตรให้ได้ ซึ่งในกระบวนการต้องมีทุนทางสังคม ทุนทางการเมืองที่สามารถหวานล้อมโน้มน้าวให้เกิดเป็นรูปธรรมที่สังคมจะได้รับ ในการสร้างเป็นเครือข่ายการประกอบอาชีพ ซึ่งกระบวนการต้องใช้เวลาหลายปีที่จะเปลี่ยนทัศนคติของชุมชนได้ ดังนั้นต้องมีความเชื่อมั่นและอภัยย่อท้อ ถือเป็นหัวใจแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ดีของการพัฒนาในที่นี้

3. ผลผลิตของทุน (Output capital) นำข้อมูลจดบันทึกเปรียบเทียบจากเดิมกับข้อมูลบันทึกใหม่ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้น จากการเปลี่ยนวิธีการผลิตว่ามีจุดดี จุดอ่อนอย่างไร ทั้งปริมาณผลผลิต ต้นทุน รายรับ รายจ่ายที่เป็นรูปธรรม รวมทั้งที่เป็นนามธรรมของการช่วยเหลือกันของชุมชน รวมกลุ่มและการแลกเปลี่ยนความรู้กันว่ามีแนวโน้มเป็นอย่างไร

4. ผลลัพธ์ของทุน (Outcome capital) เปรียบเทียบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคที่เกิดจากการผลิตที่สามารถนำมาปรับปรุง พัฒนาได้อย่างไรต่อไป ที่จะสร้างให้เป็นเครือข่ายหรือกลุ่มสหกรณ์ที่สามารถมีอำนาจในการต่อรองราคาสินค้าและบริการภายในชุมชนต่อกลุ่มชุมชนอื่นๆ ได้อย่างยั่งยืน

จากแนวคิดเบื้องต้นสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวความคิดในการดำเนินการเพื่อจัดการต่อความสัมพันธ์ของระบบทุนให้เกิดประสิทธิภาพ ดังรูปภาพที่ 3.4

รูปภาพที่ 3.4 กรอบแนวความคิดเพื่อการดำเนินการจัดการระบบทุน

ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์

จากรูปภาพที่ 3.4 แสดงถึง กรอบแนวความคิดในการดำเนินการบริหารจัดการระบบทุน ภายใต้การมีจุดเริ่มจากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในสู่ปัจจัยภายนอก พบว่า ในการจะก่อให้เกิดปฏิกิริยาจัดระบบทุนให้เกิดรูปธรรม ต้องเริ่มมาจากการผู้นำหรือผู้มีอุดมการณ์ในชุมชนต่อการปฏิบัติที่สวนทางกับระบบทุนนิยมด้วยการดำรงชีพอย่างพอเหมาะ แบบอย่างที่ดีที่เป็นรูปธรรม ด้วยการใช้ระยะเวลามากกว่า 10 ปีขึ้นไป โดยผู้นำอุดมการณ์นี้จะเป็นผู้ก่อสร้างฐานความเชื่อมั่นให้เกิดความไว้วางใจ ด้วยการสร้างทุนมนุษย์ของตนให้เกิดเป็นภาพประจักษ์ พร้อมทั้งทำให้เกิดแรงดึงดูดแนวร่วมที่มีทุนมนุษย์เดียวกัน เกิดการหลอมรวมแนวคิด อุดมการณ์เดียวกันด้วยการจัดตั้งกลุ่มหรือกองทุนขึ้นมา ในขั้นตอนนี้จะเกิดเป็น “ทุนสังคม” ที่มีการนำปัจจัยต่างๆ เข้า

มาจากทุนมนุษย์ที่หลากหลายแล้วมีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกาหรือเป้าหมายเพื่อให้ประสบผลสำเร็จในประเด็นหนึ่งประเด็นใด ถือว่าเป็นขั้นตอนที่ทรงพลังเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) อันเกิดจากฐานรากที่สามารถขับเคลื่อนความต้องการได้อย่างเร็วมากขึ้นกว่าขั้นตอนเริ่มแรก ซึ่งขั้นตอนแรกจะก่อตัวจะใช้เวลานาน และถ้าไม่มั่งคั่งแห่งอุดมการณ์ของผู้นำก็อาจจะต้องล้มเหลว และต้องเริ่มหาผู้นำอุดมการณ์ใหม่อีกครั้ง

การเกิดทุนสังคมในสังคมหนึ่งสังคมใดได้นั้น จะต้องเป็นสิ่งที่สร้างเป็นรูปธรรมซึ่งสามารถดึงดูดชุมชนในด้านต่างๆ ได้ไม่ว่าจะเป็นทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทุนการเมือง และทุนก่อสร้างรวมทั้งทุนการเงิน ภายใต้กรอบการวิเคราะห์ของทุนสังคมที่มีความต้องการยกระดับทุนทั้งหมดให้เกิดประสิทธิภาพ ด้วยการนำกระบวนการวิเคราะห์ในแต่ละด้านทุนใช้การจัดการที่เรียกว่า IPO กล่าวคือ เป็นการวิเคราะห์ตั้งแต่เริ่มของปัจจัยนำเข้า (Input) ในที่นี้ให้เป็นขั้นตอนที่ 1 ที่นำปัจจัยที่ส่งผลกระทบทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมากำหนดเป็นฐาน ขั้นตอนที่ 2 สร้างเป็นกระบวนการ (Process) ในการนำปัจจัยนำเข้ามาก่อให้เกิดการบูรณาการภายใต้ต้นทุนต่ำสุดแต่มีประสิทธิภาพสูงสุด และขั้นตอนที่ 3 เป็นผลลัพธ์ (Output) หรือเป้าหมายที่ต้องการของชุมชนว่าสิ่งที่ต้องการให้เป็นอยากให้เป็นอะไร โดยต้องมีการประเมินผลที่ได้แล้วนำกลับไปพิจารณาปรับปรุงเข้าสู่วงจรการพัฒนาของ IPO ตามเดิม ดังนั้น จะเห็นว่าการยกระดับในการพัฒนาการจัดการทุนชุมชนจะเป็นระบบ พร้อมทั้งมีการตรวจสอบทุกขั้นตอนของคนในชุมชนในแต่ละทุนที่พิจารณา

เมื่อวิเคราะห์ถึงสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ภายใต้การดำเนินการบริหารจัดการทุนที่จะสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงต้องเกิดภาพของคำว่า “ทุนสังคม” ที่เด่นชัด ที่สร้างให้เกิดพลังแห่งปฏิกิริยาของการพัฒนาทุนต่างๆ ตามมาให้สืบทอดในแต่ละรุ่นของการยกระดับ (Adler, P.S. & Kwon, S.-W., 2002: 24-27) ซึ่งจะทำให้เกิดโอกาสของการพัฒนาอย่างซ้ำๆ ต่อความมั่นคงจากการสร้างแรงจูงใจ ความเชื่อมั่นของทุนมนุษย์ที่มีอุดมการณ์จากจุดเริ่ม โดยในประเด็นนี้จะสร้างความสามารถในการพัฒนาทักษะความหลากหลายในด้านต่างๆ ต่อการเชื่อมโยงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชนในการมาวางแผนในการปฏิบัติ (Kilpatrick, S. & Field, J. & Falk, I., 2003: 431) พร้อมทั้งในการตรวจสอบเพื่อพัฒนาปรับปรุงจากโครงสร้างแนวคิดของชุมชนนั้นๆ ด้วยการเริ่มจากระดับขนาดเล็ก ก่อตัวของโครงสร้างฐานถักทอเหมือนใยแมงมุมสร้างความแข็งแกร่งแต่ยึดหยุ่นจากฐานเล็กสู่ระดับขนาดใหญ่ ให้พอประมาณกับพื้นที่ของตนหรือของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Glaeser, E. L. & Laibson, G. & Sacerdote, B. (2002: F456-F457) ได้ทำการศึกษารูปแบบของการเพิ่มทุนในทางเศรษฐกิจ พบว่า การที่จะทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการต่อการแข่งขัน จะต้องเริ่มจากการค้นให้พบเกี่ยวกับทุนสังคมของบริษัทในพื้นที่นั้น โดยนำทุนสังคมเป็นแกนของการหมุนวงล้อให้เกิดการยกระดับการพัฒนาของพื้นที่ เนื่องด้วยการแข่งขันของตลาดภายนอกพื้นที่รวมทั้งยังต่างประเทศมีการแข่งขันที่ซับซ้อนขึ้นไปเรื่อยๆ ดังนั้น เมื่อสร้างทุนสังคมให้เข้มแข็งแล้วจำเป็นต้องปรับขนาดให้เกิดการพัฒนาขยายขอบเขต เพื่อให้มีความยืดหยุ่นต่อการลงทุนอย่างง่ายไปสู่ความซับซ้อนของการผลิตเพิ่มขึ้น

บทส่งท้ายแห่งความท้าทายของการจัดการเงินทุน

“ทุน” คือ ปัจจัยสำคัญทำให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ในการสร้างให้เกิดฐานเศรษฐกิจพอเพียงที่ยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตามถึงจะมีทุนสมบูรณ์ทุกประเภทดังที่กล่าวมาแล้วแต่ผู้ใช้ “ทุน” ไม่เกิดความตระหนักถึงกระบวนการใช้ให้มีความเหมาะสม สมดุลตามบริบทในสถานการณ์ต่างๆ ถ้าบริหารจัดการ “ทุน” ที่มีอยู่ด้วยการเห็นประโยชน์ของตนเองเป็นหลักก็สามารถเสื่อมลงได้ ดังนั้น การจะพัฒนาหรือบริหารจัดการทุนให้เกิดผลดีต้องเริ่มจากผู้ใช้ นั่นก็คือ ชุมชนคนในท้องถิ่นที่จะต้องมองเห็น ด้วยการพัฒนาทุนภายในจิตใจของตนเองออกมาเพื่อให้ยกระดับทุนภายนอกให้เกิดการประสาน ร้อยเรียงให้เกิดการบูรณาการซึ่งดัชนีตัวชี้วัดที่จะเกิดความท้าทายของการดำรงอยู่ของชุมชนได้จะต้องสร้างฐานทุน โดยเฉพาะทุนสังคมที่มีความร้อยเรียงสานสัมพันธ์ในชุมชนอยู่แล้ว แต่นำมาเป็นแกนกลางในการหมุนเพื่อดึงทุนมนุษย์ของชุมชนที่มีทักษะ บทบาทหรือความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ มาเป็นกลไกในทุนสังคมให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน และนำมาซึ่งการกำหนดเหตุการณ์ กิจกรรมหรือกลุ่มกองทุนต่างๆ แต่ความท้าทายในการจัดการด้วยการนำ “ทุนสังคม” มาเป็นแกนหลักมิใช่จะประสบผลสำเร็จทุกชุมชนหรือหมู่บ้านทั้งหมดแต่อย่างใด เพราะการจะนำทุนสังคมมาหลอมรวมทุนต่างๆ ที่มีอยู่ต้องสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมทั้งต้องมีความเสียสละเป็นอย่างมากที่จะขับเคลื่อนภายใต้สถานการณ์กดดันของทุนนิยมภายนอก ดังนั้นอุดมการณ์แห่งความคิดของชุมชนต้องมีอยู่ในหัวใจของกลุ่มทุนสังคมที่ยังรากฐานสู่ทุนมนุษย์ภายใต้จิตใจของทุกคน

เอกสารอ้างอิงประจำบทที่ 3

- ทศพร แก้วขวัญไกร. (2556). **เศรษฐศาสตร์มหภาคเบื้องต้น**. บุรีรัมย์: ซีพี พิมพ์.
- ทศพร แก้วขวัญไกรและจตุพร จันทรัมย์. (2559). ศึกษาความสัมพันธ์ของการเพิ่มทุนมนุษย์, พัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กรณีในเขตพื้นที่ชุมชนเมืองจังหวัดบุรีรัมย์. **วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**, 11(ฉบับพิเศษ), 98-106.
- สำนักสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2558). **คู่มือสนับสนุนการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุลและเฉลิมชัย ปัญญาดี. (2554). อิทธิพลของการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างทุนทางสังคมต่อความสามารถในการสนับสนุนการสะสมทุนของชุมชนโดยธนาคารหมู่บ้านภาคเหนือตอนบน. **วารสารสมาคมนักวิจัย**, 16(3), กันยายน-ธันวาคม 2554 ใน http://www.ar.or.th/ImageData/Magazine/29/DL_167.pdf?t=635979516966610609
- อรุณ จิตตะเสโนและคณะ. (2551). หลักการและวิธีการบริหารจัดการชุมชน. **เอกสารประกอบการเรียนรู้ชุมชนในโครงการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาวะองค์กรรวมภายใต้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา**. สงขลา: สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Adler, P.S. and Kwon, S.-W. (2002). Social Capital: Prospects for a New Concept. **The Academy of Management Review**, Vol. 27, No. 1 (Jan., 2002), pp.17-40.
- Glaeser, E. L. & Laibson, G. & Sacerdote, B. (2002). An Economic Approach to Social Capital. **The Economic Journal**, 112 (November), F437-F458.
- Ian Falk and Sue Kilpatrick. (2000). What is social capital? A study of interaction in a rural community. **Sociologia Ruralis**, Vol. 40, NO 1, 2000, pp. 87-110.
- Jacobs, C. (2007). Measuring Success in Communities: Understanding the Community Capitals Framework. **Extension Extra Community Capitals Series 1-8**. Retrieved from <http://agron-www.agron.iastate.edu/Courses/agron515/CapitalsExtension%20Extra.pdf>
- Jones, T. (2013). Community capital and the role of the state: an empowering approach to personalization. **People, Place and Policy** (2013): 7/3, pp. 153-167. DOI: 10.3351/ppp.0007.0003.0004
- Kilpatrick, S. & Field, J. & Falk, I. (2003). Social Capital: an analytical tool for exploring lifelong learning and community development. **British Educational Research Journal**, Vol. 29, No. 3, 2003, pp. 417-433.

Kristine B. (2011). Enterprise Related Social Capital: Different Levels of Social Capital Accumulation. **Economics & Sociology**, Vol. 4, NO 2, 2011, pp. 66-83.

Sustainable Measures. (2018). **Key term: Community Capital**. Retrieved February 24, 2014, from <http://www.sustainablemeasures.com/node/32>.

The Reconsider Team. (2013). **Community Capital and Alternative Financing Resource Guide: Exploring the Methods for Aggregating and Disseminating Community Capital to Spur Diversified Economic Development**. Community Capital Resources: Washtenaw County, Michigan.

Woolcock M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. **Theory and Society**, 27, 1998, pp. 151-208.